

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ЛІГА СТУДЕНТІВ АСОЦІАЦІЇ ПРАВНИКІВ УКРАЇНИ

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 18–19 травня 2017 року)

Частина 1

Суми
Сумський державний університет
2017

3. Право на гідну смерть // Юридичний вісник України. –2015. – № 3. – [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://yuricom.com/ua/tags/?tag=3.2015>

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК ФОРМА ЗАХИСТУ СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Ірклієнко А.І.

*Студент IV курсу інституту права та суспільних відносин
Відкритого Міжнародного Університету розвитку Людини «Україна»*

Науковий керівник: Фрицький Ю.О.

*д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного, фінансового
права та соціально-гуманітарних дисциплін
Відкритого Міжнародного Університету розвитку Людини «Україна»*

Визнання конституційної скарги має стати довгоочікуваним логічним кроком у розвитку вітчизняного конституціоналізму, вимагає визначення матеріально-правових, процесуально-правових і техніко-юридичних умов її запровадження.

Поняття конституційної скарги притаманне існуванню в державі органу конституційного правосуддя і конституційного контролю, що безпосередньо пов'язано з охороною і захистом прав та свобод людини і громадянина.

Особливе місце в системі гарантій реалізації і захисту конституційних прав і свобод людини й громадянина займає судовий захист прав і свобод як національними, так і міжнародними судовими інстанціями, і, зокрема, органами конституційної юстиції.

У ст. 3 Конституції України закріплено положення, згідно з якими людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. За конституційними приписами права і свободи та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності нашої держави. Але сучасна реальність свідчить не на користь захищеності конституційних прав громадян засобами конституційного контролю.

Конституційна скарга - є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу.

Світова практика конституціоналізму свідчить, що переважна більшість країн, проголошуючи себе демократичними, соціальними, правовими державами, декларує, насамперед, прихильність загальнолюдському, гуманітарному виміру у здійсненні влади, забезпеченні прав і свобод людини й громадянина. Обсяг конституційних прав кожного

члена суспільства свідчить про розвиненість демократичного ладу, але без гарантій їх повного захисту вони залишаються декларацією і в реальному житті часто не дотримуються державою [1].

Вдосконалення змісту Конституції України та, зокрема, модернізація механізму захисту прав і свобод людини й громадянина Конституційним Судом України (КС), як одного з її напрямів, є метою проведення конституційної реформи в Україні [2].

На думку директора Інституту держави і права НАН України Ю. Шемшученка, Конституція, яка діє сьогодні в Україні, доволі непогана, але вона «втратила своє високе призначення» через те, що її положення, з огляду на надмірну декларативність, важко виконати. До них потрібні норми законів, щоб, порушуючи конституційні права і свободи окремого громадянина чи навіть усіх громадян у цілому, державні інституції та окремі представники влади могли нести відповідальність. Ю. Шемшученко вважає, що слід посилити гарантії законності та правопорядку в країні, передбачити відповідальність за порушення основних прав і свобод громадян на конституційному рівні.

Основна роль інституту конституційної скарги проявляється в її значенні для реалізації контрольної функції демократії. Як вказує відомий німецький філософ права Р. Алексі, «й демократичному законодавцю не можна довіряти необмежено. Історія вчить, що для безмежної довіри немає жодних підстав» Інший німецький правник Е.В. Бьокенфьорде зазначає: зміст демократії не лише в тому, що державна влада як влада, котра приймає політичні рішення, виходить з народу як останньої точки і джерела легітимності, а й значно більшою мірою в тому, що народом, тобто громадянами, конститується, легітимізується та контролюється її конкретне здійснення [3].

Конституційний Суд України в Рішенні від 05.10.2005 р. № 6-рп/2005 у справі про здійснення влади народом розтлумачив: положення частини другої статті 5 Конституції України «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ» треба розуміти так, що в Україні вся влада належить народові. Влада народу є первинною, єдиною і невідчужуваною та здійснюється народом шляхом вільного волевиявлення через вибори, референдум, інші форми безпосередньої демократії у порядку, визначеному Конституцією та законами України, через органи державної влади й органи місцевого самоврядування, сформовані за Конституцією та законами України. Розвиваючи позицію органу конституційної юрисдикції, можна стверджувати: контрольний аспект демократії (передусім конституційна скарга) має для громадян, принаймні, не менше значення, ніж конституювання державної влади через вибори, референдуми й інші інститути прямої демократії.

У Німеччині Федеральний конституційний суд визначає дві головні умови для прийняття індивідуальної конституційної скарги від громадянина.

По-перше, подати її може людина, яка особисто постраждала від порушення основних конституційних прав органами державної влади.

По-друге, конкретна конституційна скарга має принципове значення для тлумачення або застосування норм конституції чи вирішення питання, необхідного для реалізації громадянином одного з його основних прав, що не підлягає сумніву.

Інститут конституційної скарги є в першу чергу винаходом європейської демократії. Сьогодні його застосування можна віднайти в більшості європейських країн. Тому очевидно, що в процесі реалізації курсу на вступ в ЄС Україна не може не сприйняти конституційну скаргу у своїй національній правовій системі.

Більшість спорів з державою вирішується на рівні адміністративної юстиції. Саме її успіх у країнах ЄС дає можливість громадянам оскаржувати багато рішень, суміжних із питаннями конституційного права, не виходячи на рівень КС. Якщо така юстиція працює, то інструмент конституційної скарги буде лише показовою правозахисної вітриною, а не останньою інстанцією.

У деяких країнах є тенденція до визнання підставою для подання конституційної скарги факту порушення прав людини, закріплених у міжнародних угодах. Є також досвід використання постулатів класичної ліберальної теорії прав людини, які обмежують підстави для подання скарги фактами порушення так званих негативних прав (політичних і цивільних) і не поширюють їх на нехтування соціально-економічними правами.

Хоча в ст. 55 Конституції України йдеться про захист прав у суді загальної юрисдикції, однак вважаємо, що аналогічний підхід може бути використаний і під час розгляду справ у органі конституційного судочинства.

Тож право на конституційну скаргу має поширюватися на будь-яку фізичну особу, включаючи громадян України, іноземців та осіб без громадянства. Інша річ, що об'єктивно доступ іноземців та апатридів до конституційного правосуддя є складнішим, адже їм потрібно довести, що оскаржувані ними правові акти поширюють на них свою дію й порушують їхні права, передбачені саме в Конституції України. Це означає, що в абсолютній більшості випадків із конституційними скаргами звертатимуться ті іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах постійно проживають чи тимчасово перебувають на території України.

По-друге, в європейській правовій доктрині загальновизнано, що юридичні особи є носіями основоположних прав і свобод тією мірою, якою вони сумісні з їхнім статусом та відповідають їхній природі. Така ж логіка закладена в ст. 42 Закону України «Про

Конституційний Суд України», в якій згадується про права юридичних осіб на конституційне звернення щодо тлумачення Конституції та законів України. З огляду на це юридичні особи поряд із фізичними особами також мають бути визнані суб'єктами конституційної скарги.

Нагадаю, що ч. 2 ст. 81 Цивільного кодексу України виокремлює (залежно від порядку створення) юридичних осіб приватного та публічного права. Суб'єктами права на конституційну скаргу, безперечно, мають бути юридичні особи приватного права (політичні партії, громадські організації, профспілки, релігійні організації, благодійні фонди, господарські товариства тощо), що відповідає розумінню конституційної скарги як одного з демократичних інструментів захисту громадянського суспільства від втручання держави у сферу його автономної свободи [8].

За європейськими стандартами вони мають створюватися саме як публічні юридичні особи. Отже, в разі заснування таких об'єднань в Україні вони мають бути наділені правом на конституційну скаргу, якщо певний нормативно-правовий акт порушує права якоїсь професійної спільноти загалом. Так само з конституційною скаргою повинні мати можливість звернутися такі юридичні особи публічного права, як державні чи муніципальні підприємства, акціонерні товариства, холдингові компанії, інші подібні утворення, якщо певним правовим актом було порушено чи обмежено їхні права. При цьому, звичайно, на юридичних осіб — носіїв публічно-владних повноважень (органи державної влади та місцевого самоврядування) право на конституційну скаргу не поширюється, й вказані суб'єкти мають звертатися до Конституційного Суду з конституційним поданням у межах їхніх законодавчо визначених повноважень [7].

Протилежною стороною провадження з розгляду конституційної скарги є орган публічної влади. Серед науковців немає єдиної позиції стосовно того, перевірка конституційності яких правових актів має відбуватися в порядку провадження за конституційною скаргою. Найвні пропозиції коливаються від найвужчого (умовно — російського) варіанта, коли скарга подається виключно щодо конституційності законів, до найширшого (умовно — німецького) варіанта, коли можуть бути оскаржені будь-які нормативно-правові й індивідуально-правові акти, рішення чи дії державної влади. Відповідно до цього й коло органів, які можуть бути такого провадження, може різнитися. На нашу думку, вже згадана необхідність поєднання вимог доступності конституційного правосуддя й ефективності конституційної скарги змушує нас обмежити перелік правових актів, що підлягають оскарженню в органі конституційної юрисдикції [6].

По-перше, конституційна скарга має стосуватися лише нормативно-правових актів. Це, крім іншого, відповідає й коректному баченню юрисдикції Конституційного Суду

України, яка, на нашу думку, охоплює лише нормативні, а не всі юридичні акти. Такий підхід, до речі, підтримав і сам Конституційний Суд у Рішенні № 15-рп/2001 від 14.11.2001 р. у справі щодо прописки [5].

По-друге, конституційна скарга повинна стосуватися лише найважливіших, засадничих нормативно-правових актів. Такими актами є закони України, а також акти Президента України та Кабінету Міністрів України.

У разі ж коли суд вбачає ознаку неконституційності в нормативно-правових актах, перевірка конституційності яких належить до юрисдикції Конституційного Суду України, він має поставити перед Верховним Судом України питання про звернення до Конституційного Суду з відповідним конституційним поданням. Інша річ, що такий порядок видається надмірно обтяжливим і малоефективним, тому, вважаємо, доцільно було б надати судам загальної юрисдикції право самостійного звернення до Конституційного Суду України. Це сприяло б посиленню режиму конституційної законності в правозастосовній практиці, зокрема й під час здійснення правосуддя [4 с 185-193].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інтернет-ресурс – [<http://www.viche.info/journal/3213/>]
2. Інтернет-ресурс- [<http://yur-gazeta.com/interview/konstituciyna-skarga-zabezpechue-mozhlyvist-zvorotnogo-vplivu-individiv-na-publichnu-vladu-u-razi-de.html>]
3. http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2128:zaprovadzhennya-institutu-konstitutsijnoji-skargi-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350 – Інтернет-ресурс
4. Гультай М. М. Функціональні характеристики інституту конституційної скарги та модель його впровадження в Україні / М. М. Гультай // Вісник Конституційного Суду України. – 2011 – № 4-5. – С. 185–193.
5. Інтернет-ресурс - [<http://www.golos.com.ua/article/262229>]
6. Інтернет-ресурс - [http://leksika.com.ua/16711027/legal/konstitutsiyyna_skarga]
7. [<https://www.pressreader.com/ukraine/yurydychna-gazeta/20161115/281878707953927>] – Інтернет-ресурс
8. Інтернет-ресурс - [<http://pravoznavec.com.ua/period/article/32056/%CC>]